

PROF. HELMUTT RITTER'İN İSTANBUL
KÜTÜPHANELERİ HAKKINDA 22 YIL EVVEL
HAZIRLAMISŞ OLDUĞU RAPOR¹ VE BUGÜNKÜ
İSTANBUL' KÜTÜPHANELERİ

MUZAFFER GÖKMAN

Beyazıt Umumi Kütüphanesi
Müdürü

Türk Kütüphaneciler Derneği'nin naşiri efkârı olan *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*'nin 6. cilt, 1-2 sayısı da, geçmiş sayılarında olduğu gibi, iyi bir tertip, temiz bir baskı, çeşitli makalalarıyla, Avrupai bir tarzda kitap ve kütüphaneleri sevenlerin tetkikine arzedildi.

Teessüsünden itibaren, büyük bir boşluğu dolduran, kütüphanecilik âleminde ve yabancı basında haklı bir alâka uyandıran bu dergi'nin, evvelki² sayısında olduğu gibi, bu sayısında da yine, İstanbul kütüphanelerini ilgilendiren ve her nedense, tavzih ve tafsil edilmeye lüzum görülmiyen, İstanbul kütüphaneleri hakkında son yarım asır içinde yazılmış raporlardan birinin daha intişar etmiş olduğunu görmekteyiz.

Bülten'in yönetmeliğinde, her ne kadar “yayımlanan yazılardaki düşünce ve mutalâalar imza sahiplerine aittir” kaydı bulunmakla beraber, seçkin bir okuyucu zümresi tarafından tâkip edildiğinden emin bulunduğumuz, Türkiye kütüphanelerine de, Vekâletimiz tarafından satın alınmak suretiyle dağıtmakta bulunan bu Bülten'de intişar eden Türk kütüphanecilik tarihine mal olmuş raporları neşretmekle hakikaten büyük bir hizmette bulunmaktadır. Bu raporları unutulmaktan ve kaybolmaktan kurtaran muhterem naşire, Türk kütüphanecilik tarihine karşı gösterdiği alâkadan dolayı şükrânlarımızı sunmak isteriz.

¹ Bu rapor, “Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni”nin C. VI, sayı: 1-2 de sayın Adnan Ötüken'in önsözüyle yayınlanmıştır.

² Mısır Nazırlar Meclisi ikinci kâtibi Ahmed Zeki Bey merhumun raporu. Aynı Bülten, C. V, sayı: 3.

Bülten'de çıkan ilk rapor, Mısır Nazırlar Meclisi ikinci kâatibi Ahmed Zeki Bey merhumun Hüseyin Hilmi Paşa'ya vermiş olduğu rapordur. Muhterem naşir, bu raporunu neşrederken, İstanbul kütüphaneleri bakımından, bir eksik ve iki fazla beyanda bulunmuştu. Eksik olan nokta; İstanbul kütüphaneleri hakkında raporda mevcut fikirlerle bugünkü İstanbul kütüphanelerinin durumlarını karşılaştırmak suretiyle ciddî ve hakiki bir mukayese imkânı bırakılmaması, fazlalıkları ise, bir tarafta raporun bugün için tatbikî bir değeri kalmamış fikirlere iştirak eder görünülmesi ve bu kütüphanelerin islahı için yine bugün artık bir konu olmaktan çıkmış bulunan kütüphane personelinin yetiştirilmesi meselesinin ortaya atılması ve bunun mesnedi olarak "kütüphanelerin amatörler elinde ve yahut bu işi meslek edinememiş, bu işler için yetiştirilememiş idareciler elinde kaldıkça inkişaflarına imkân bulamayacağı" fikrinin savunulmasına çalışılması idi ³.

Bu raporun bir tarihî vesika olarak neşrinden elde edilecek faydeler aşikârdır. Fakat bir vesika neşredilirken, ilmî bir tenkide ve tetkike tâbî tutulması, bugünkü ilim zihniyetinin tabîî bir icabıdır. Raporun neşredilmesinden sonra, naşiri tarafından ayrı bir yazı silsilesi içinde tenkid ve tetkik yapması dahi, beklenen faideyi temin etmiyecektir.

Ahmed Zeki Bey'in tavrının neşriyle ilgili olarak meslekdaşımız İsmet Parmaksızoğlu'nun yazdığı bir makale, muhterem naşirin bu konu ile ilgili fikirlerini, günlük bir gazete hudut ve imkânları içinde cevaplandırmış bulunmaktadır ⁴.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde neşredilen ikinci rapor, muhterem Prof. Helmut Ritter'in 1935 yılında İstanbul kütüphanelerinin islahı hakkında hazırladığı raporunun müsveddeleridir. Bu raporun, verilir verilmediği ve verildi ise raporda ne gibi neticeler alındığı bilinmiyor ⁵. Bunlara rağmen Prof. Ritter'in bu müsveddelerinin de Türk kütüphanecilik tarihi bakımından değeri meydandadır. Muhterem naşir bu raporu neşrederken, yine bir evvelki inanışından ayrılmamış görünmektedir. Raporun mün-

¹ Ahmed Zeki Bey'in tavrı. Aynı makale, S. 226.

⁴ İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul Kütüphanelerine Dair. Ankara, Ankara Telgraf, 28 ve 29 Ocak 1957

⁵ Prof. H. Ritter'in raporu, S.37

derecatını, kütüphanelerimizin bugünkü durumları ile mukayese etmemesi, mebdede kalınmış olması, haklı olarak okuyucular üzerinde raporun halen tatbiki mümkün veya istifade sağlayacağı bir mahiyeti olduğu zehabını uyandırmaktadır.

Muhterem naşir rapor hakkındaki fikirlere aynen iştirak ettiğini, raporun sonundaki paragrafta belirtmekte, bu durumu okuyucuya da aksettirmiş görünmektedir. İstanbul kütüphanelerinde ve umumiyetle bütün Türkiye kütüphanelerinde son 18 yıl içinde yapılan işlerden âdeta habersiz görünölmektedir. Bu yazımızla, Ahmed Zeki Bey merhumun raporu gibi, bu raporun da artık tâtbiķî ve amelî bir kıymet taşımadığını belirtmek istiyoruz. Şurasını belirtmek istiyoruz ki, Türkiye kütüphanelerini ve bilhassa İstanbul kütüphanelerini çok yakından tanıdığını bildiğimiz muhterem Ötüken, neşretmiş olduğu raporlarda, asrımızın icabı bir metod takip etmiş, neşredilen raporlardaki fikirleri, son 18 yıllık çalışmaların neticeleri ile karşılaştırmış, değerlendirmiş ve bunları neşriyatında belirtmiş bulunsaydı, bizim bu makaleyi yazmamıza lüzum kalmıyacak ve ihtiyaç hissedilmiyecekti.

Bu raporların neşri ve bunlara karşı yapılan neşriyat, İstanbul kütüphaneleri mevzuunu, günün konuları arasına sokmuş olmakla, bize hakikatları belirtmek imkânını kazandırmış olması sebebiyle de, muhterem naşire ayrıca teşekkür etmek isteriz.

İstanbul kütüphanelerinin merkezî bir binada toplanması fikri, ne 1935 yılında, ne de ondan çok önceki yıllarda ilk defa söylenilmiş bir fikir değildir. Bu mevzua son yüz yıl içinde temas edilmiş, Abdülhamid hükümetleri zamanında fiiliyata geçilmek istenilmiş, hattâ bir kere kısa bir müddet tatbik bile edilen bu fikre karşı, bir nevi ademi merkezîyet fikrinde bulunanların da olduğunu burada hatırlatmak isteriz. Her iki fikir de prensip itibariyle kabili münakaşa ve tatbiktir. Fakat İstanbul kütüphanelerinin son yarım asır ve bilhassa 18 yıldan beri tabiî seyir ve tekâmülü ile geçirilmiş bir takım merhaleleri vardır. Muhterem naşir Prof. Ritter'in raporunu şu mu-talâa ile tespit etmektedir. "Akıl için tarik birdir diyenler güzel düşünmüşler. Ahmed Zeki Beyin İstanbul kütüphaneleri hakkında 48 sene önce zamanın sadrazamına sunduğu rapordaki esas fikir veya tavsiye, bu rapordan haberi olmıyan Prof. Ritter tarafından 22 sene sonra yani 1935 yılında tekrarlanmıştır. İstanbul'daki yazmaların büyük bir kütüphanede bir araya getirilmesi lâzımdır.

Aynı tavsiyeyi aynı kuvvetle şimdi 1957 senesinde biz de tekrar edebiliriz. İstanbul'da büyük bir devlet kütüphanesi kurulmalı, gayri müsait binalardaki yazmalar bir araya toplanmalıdır⁶."

Sayın nâşirin, burada mühim bir noktayı dikkate almadığını kaydetmek mecburiyetindeyiz. İstanbul'da sayıları yüzleri aşan ufaklı büyüklü vakıf yazma kütüphaneler⁷ bir araya toplanmamış mıdır?. Bu tavsiyenin 74 yazma kütüphanenin birleştirildiği ve yüz bine yakın yazma eserin dünya ilim âleminin istifadesine konulduğu Süleymaniye Kütüphanesi'nin⁸, 25-Nisan-1957 tarihinde açılışından sonra da tavsiye cihetine gidilmesi dikkati çeken bir haldir. Türk kütüphaneciliği, ihtiyaçlara, imkânlarımıza, vakıalara dayanarak ve hiçbir hususta, bir zorlamada bulunmıyarak bu neticeye varmıştır. Yani, İstanbul'da bugün sinesinde 74 vakıf kütüphaneyi barındıran yüz bin yazma eserden müteşekkil, mikrofilm ve fotokopi atölyeleri, yazma kitaplar danışma servisi, yazma kitaplar, idare servisi ile mücehhez Süleymaniye Umumî kütüphanesi, İstanbul'da yazma kütüphaneleri merkezi olarak faaliyettedir.

Bu durum karşısında münakaşa edilebilecek bir tek mevzu kalmaktadır. *Bina meselesi* . . .

Belki naşir için Süleymaniye Kütüphanesi'nin, Mimar Sinan'ın yâdigarı Süleymaniye medreselerinde bulunması, kütüphane binası olarak mümkün gözükmemektedir. Fakat Süleymaniye medreselerini ihya ederek onlara modern Türkiye'de en güzel, en tabii bir aksiyon kazandıran bugünkü kütüphanecilik zihniyetimizin kuvvetini nasıl bir mazi anlayışından aldığını burada kısaca hatırlıyalım:

Türk varlığının dikili ve silinmez beratları olan bu binaları ihya etmek vazifemiz olduğu gibi bu binalara bir aksiyon vermek de en tabii bir işti. Tarihi ve kültürel hizmetlerini ifa etmekle bugün artık maziye intikal etmiş bulunan medrese tedrisatından boş kalan bu binalar Türk mimarisinin şahikaları olmakla elbette yaşayacaklardır. Bunların bugünkü Türk cemiyetinde kütüphane olarak yaşatılmaları ise, en güzel ve yerinde bir buluştur. Süleymaniye med-

⁶ Prof. Ritter'in raporu. Bülten. VI, 1-2, 37 S.

⁷ Muzaffer Gökman. İstanbul Kütüphaneleri Rehberi. B: 4. İstanbul 1954 Raşit Bütün Matb. 27 S.

⁸ Halit Dener. Süleymaniye Umumi Kütüphanesi. İstanbul 1957 Devlet Matb. 80. S. 1 plân.

reseleri, bir kütüphane olarak vazifesini yapmadı mı, yapamıyor mu?. Ne eksikliği vardır?. Bunlar sorulacak ve cevabı verilecek ciddi sorulardır. Bu müessesenin, yeni hüviyetiyle hizmete girişi münasebetiyle, Türk basınında çıkan takdirkâr makaleler ⁹, bu sorulara kâfi bir vuzuhla cevap vermiştir.

Böyle olunca, bir *merkez yazmalar kütüphanesi* için muhakkak yeni bir binaya ihtiyaç olduğunu beyan etmek, ne kadar para sarfedilirse edilsin, ne kadar büyük ölçüde tutulursa tutulsun, Süleymaniye'nin Türk medeniyet ve irfanındaki, Türk tarih ve mimarisindeki ve son olarak Türk kütüphaneciliğindeki erişilmez büyük kıymetini kabul etmek ve başkaca bir binanın, bunun yerini tutamayacağını takdir etmek gerekecektir. Kütüphane statik bir müessese olmadığına göre, gerek aslında bir medrese olan Süleymaniye'nin ve gerekse aslında bir imaret ve kervansaray olan Beyazıt Umumi Kütüphanesinin ¹⁰, kısa bir zaman sonra, bunlara paralel modern binalarla tezyin edilmeyeceğini kim temin edebilir? Bu eski ve derin birer kültüre sahip her memlekette de böyle olmamış mıdır? Cambridge ve Oxford'daki kültür müesseseleri de XII. ve XIII. asırlara kadar inen tarihî binalarıyla iftihar etmiyorlar mı? Bu üniversitelerin bütün dünyaca kabul edilen değerini başka neye hamledebiliriz? Mevcudiyetiyle iftihar ettiğimiz İstanbul Üniversitesi de, her kuruluş yılında, bundan 500 yıl evvelki Fatih Medreseleri' ¹¹ ndeki doğuşunu hatırlamıyor mı?

Ragıp Paşa, Nuruosmaniye, Ayasofya, Murad Molla ¹², Millet, Hüsvrev Paşa, bu isimler sadece bir devre isimlerini veren şahısların ve semtlerin adları değil, aynı zamanda kütüphanelerin isimleridir. Türk İstanbul'un bir medeniyet ve kültür mazisi ile halelenmiş tarihinde, Türk milletinin, kültür ve medeniyet anlayışının müşahhas timsalleridir. Bu kütüphanelerin kapatılarak yok olmasına imkân var mıdır? Fakat bunların yanında zamanın yıkıcı tesirleriyle bina-

⁹ Misâl olarak bak: (Ankara, Zafer 26. 4. 1957), (İstanbul, Hürriyet 4.5.1957) (İst. Milliyet 29.4.1957).

¹⁰ Muzaffer Gökman. Beyazıt Umumi Kütüphanesi. Restorasyondan Sonra Yeni Hüviyetiyle. Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker'in bir ön-sözüyle. İstanbul 1956 Maarif Matb. 20 S. 16 rs.. 1 plân.

¹¹ Muzaffer Gökman. Fatih Medreseleri. İstanbul 1943 Ak-Ûn Matb. 48 S.

¹² Muzaffer Gökman. Murat Molla Kütüphanesi. İstanbul 1943 Cumhuriyet Matb. 48 S.

larını ve vakıflarını kaybetmiş, yalnız kitapları kalmış kütüphaneler, kitap odaları, kitap dolapları, yine isimleri, bânilerinin adları baki kalmak üzere merkezî bir kütüphanede toplanması yukarıda da işarettimiz gibi hiçbir zorlamaya girişilmeksizin yapılmış ve bu suretle Süleymaniye, bütün azamet ve heybetiyle ismine yakışır bir şekilde kurulmuştur.

Prof. H. Ritter'in raporunu hazırladığı 1935 yılında, kubbeleri altında çalıştığı Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu işin büyük bir kısmı yapılmıştı. O tarihte de Süleymaniye Kütüphanesi kubbeleri altında 36 vakıf kütüphane bir arada bulunuyordu. Bununla beraber bu raporundan bir müddet sonra, 1951 yılında İstanbul'u ve kütüphanelerimizi tekrar ziyaret eden muhterem Profesör'ün bu muazzam hamleyi büyük bir mahviyetkârlık içinde başaran Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker'e Almanya'dan gönderdiği bir mektubundaki şu satırlarını, muhterem Prof. ün İstanbul kütüphaneleri hakkındaki en son fikirlerini belirtmesi bakımından pek mühim olmakla, buraya iktibas etmeyi muvafık gördük: "..... Vatanıma döndükten sonra İstanbul'da geçirebildiğim güzel haftaları düşünüyorum. Benim için kongre'nin ¹³ en parlak tarafı, sizin yaptığımız sergilerdi. Pek çok yeni şeyler gördüm ve öğrendim. İstanbul'dan ayrıldığım yıldan beri kütüphaneler işinde hayret edilecek terakkiler yapılmıştır. Her tarafta yenilik, temizlik ve güzellik, fotoğraf meselesi halledilmiş ve sair ve sair. Sizi tebrik etmemek mümkün değil..... Her halde Türk kütüphaneleri için sayenizde yeni bir devir açılmış olduğuna şüphem kalmadı....." ¹⁴

Prof. H. Ritter'in bu mektubundan sonra, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde neşredilmiş bulunan raporunun, günümüzün kütüphanecilik realite ve meseleleriyle nasıl bir alâkası kalmadığını göstermeye kâfi iken, muhterem naşirin bu eskimiş rapordaki fikirleri benimsemiş görünmekte olmasını izah edemiyoruz. Muhterem Profesör'ün ifadesi, ilim zihniyetinin en güzel bir örneğidir. Nitekim; kütüphaneciliğin en zor tarafı olan yazma eserlerin tasnifi mevzuuna da temas eden profesör, aynı mektubunda "..... Bazı risalelerin ve başsız, sonsuz yazmaların müelliflerini, mündericatını anlamak

¹³ XXII. Beynelmîlel Müsteşrikler Kongresi. Eylül/1951

¹⁴ Prof. H. Ritter'in, Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü Aziz Berker'e göndermiş olduğu 8. XI. 1951 tarihli mektubundan.

ne kadar güç olduğunu ikimiz de biliyoruz” satırlarını yazmakla, yazmaların tasnifinde Türk kütüphanecilerinin bütün müşkülleri hallederek işi en son safhasına geldiğini işaret etmekle büyük bir hakikatı belirtmiştir ¹⁵.

Halbuki 1951 yılında Süleymaniye henüz yerleşmekte, bugün tam ve mutlak bir devlet kütüphanesi hüvviyetini kazanmış bulunan Beyazıt Umumî Kütüphanesi ise, henüz inşa halinde bulunmaktaydı. Prof. Ritter’in ve ondan öncekilerin tavsiyelerinin değil, bizim kütüphanecilik bilgi ve anlayışımızın eserleri olarak, memleketimizin realitelerine mutabık modern ve klâsik mânalarda İstanbul Türk kütüphaneleri manzumesinin meydana getirilmiş olduğu, artık eserleriyle gün ışığı gibi meydandadır.

Bu başarı, yalnız ve yalnız İstanbul’da çalışan mütevazı ve genç Türk kütüphanecileri ile onlara her hususta yol gösteren, müşküllerini halleden, çalışma gayretlerini her zaman büyük bir seziş ve idare kabiliyeti ile takviye eden, nihayet İstanbul kütüphanelerini olduğu kadar, bütün Türkiye kütüphanelerini de yeni ve memleket ihtiyaçlarından ilham alan bir istikamete yönelten Maarif Vekâleti Kütüphaneler Merkez Teşkilâtının başındaki kimsenindir.

Millî kütüphanemizin sayın Müdürü Adnan Ötüken’in Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni’nde, Türk kütüphanecilik tarihi ile ilgili olarak neşretmiş olduğu ve devam ettireceğini ifade ettiği tarihî raporların arzetmekte olduğu ehemmiyeti kabul etmiyecek değiliz.

İleride Türk kütüphanecilik tarihini yazacaklar, arşivlerimizi, dosyalarımızı araştırma külfetinden vareste kalarak Bülten’den ve bu neşriyattan istifade edecekler ve bunları neşretmek suretiyle Türk kültürüne, bu yolda da hizmeti dokunmuş bulunan ÖTÜKEN’i daima şükrân ve minnetle yad edeceklerdir.

Ancak, Türkiye kütüphanelerini ve bilhassa İstanbul kütüphanelerini çok yakından tanıdığını bildiğimiz ve çalışmalarını yakından takip etmekte olduğunu memnuniyetle müşahade ettiğimiz Ötüken’den, İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu Sekreterliğinde bir müddet çalışmış olmasından da cesaret alarak, raporları neşrederken, restore edilen bir binanın, eski ve yeni durumunu gösteren fotoğ-

¹⁵ Aynı mektuptan.

rafların, yan yana bir sahifeye konulması gibi bir tarzı ihtiyar ederek tam bir garp zihniyetiyle hareket etmesini, neşredilen raporları, daha kıymetlendirecek noktalarla zenginleştirilmesi yoluna gitmesini isterdik.

Ağaç raftan, madenî rafa dönülmesi tavsiyesinde bulunan Prof. Ritter'e bu konunun İstanbul kütüphanelerinde yıllarca evvel tatbik mevkiine konulduğunu, bugün yalnız Beyazıt U. Kütüphanesinde 3 bin metre tul ve 3 katlı madenî raf bulunduğunu, cilt atölyesi kurulması mevzuu için, bu atölyenin bundan 16 yıl evvel kurulduğunu ve halen en modern makinalarla techiz edilmiş bir alaturka-alafranga kitap ciltler atölyenin faaliyette bulunduğunu, İstanbul kütüphanelerinde bir parazit konusunun bulunmadığını, yalnız Beyazıt Umumî Kütüphanesi'nde yarım milyondan fazla katalog fişinin, okuyucu parmakları altında dile geldiğini, bilhassa yazmalar üzerinde çalışan personelin Bağdat ve Tahran üniversitelerine gönderilerek görgü ve bilgilerinin arttırıldığını, Ankara'da oturan bir vatandaşın, değil İstanbul kütüphanelerindeki yazmalardan, en uzak ve en küçük kaza kütüphanelerinde bulunan yazmalardan dahi istifade edebildiğini, iare sistemimizin her geçen gün tekâmül ettirildiğini belirtmesini beklerdik.

Bunun böyle olduğunu, gerek Türk, gerek yabancı pek çok kütüphaneci ve ilim adamı yazılarıyla, mektuplarıyla, konferanslarıyla duyurmuşlardır. Şu hakikat hiç bir zaman unutulmamalıdır ki, Türkiye kütüphaneciliği, Türk ilim ve medeniyet tarihinde varığımız değerlerle birlikte, modern ileri bir kütüphanecilik zihniyetiyle çok büyük merhaleler katetmektedir ve dünyanın sayılı kütüphaneleri arasına girmiş oldukları da bir hakikattir.

Bültenimizin arzetyekte olduğu avrupaî zihniyete de uygun olacağı kanaatiyle bu küçük notları ilâve etmiş bulunuyoruz. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nin gelecek nushasında neşreleceğinden emin bulunduğumuz bu notlar, raporun eksik taraflarını tamamlayacak ve Türk kültür dünyasına büyük hizmetleri dokunmakta olan Bülten'imizi tetkik edecekler için de büyük faydalar sağlayacaktır.

MUZAFFER GÖKMAN

ESKİ ÇAĞLARDA KÜTÜPHANELER

LEMAN ŞENALP

İlk kütüphanelerin ne zaman, nerede ve ne şekilde kurulduğunu incelerken bir kütüphaneyi teşkil eden en mühim unsurun yani kitabın da ilk şekil ve tarzlarına temas etmek zaruri olacaktır.

Kitabın tarihini beş bin yıl evveline kadar götürmek mümkündür. Fakat maalesef bu uzun devrin ilk üçte ikisinde, kitabın ne olduğu ve inkişafı hakkında bize fikir verebilecek pek az ve çok dağınık malûmata sahibiz.

Papirusla, kitabın iptidai şekli olan tomarın, icat edildiği yer olan Mısır'da en eski medeniyet vesikalarını aramak beyhudedir. Papirus üzerine yazılmış olan vesikalar maalesef gerek rutubet ve gerekse haşarat tarafından tahrip edilmiş ve bugün bize M. E. 1800 yıllarından itibaren intikal edebilenler ancak ölümler için yazılan ve mezarlarda bulunan bazı vesikalardır.

Muhtemelen yazının ve papirusun icat edildiği yer olan Mısır'da eski devirlere ait bir kütüphane bilinmemekle beraber, Thebes civarlarında bulunan iki mezarda "kütüphaneci" ünvanı kaydı bulunmuştur.

Çin kitapları en eski kitaplardır. M. E. 3000 yıllarında daha kitaptan bahsedilemeyen devirde Çin, edebî faaliyet göstermiş ve M. E. 2000 yıllarında imparatorluk tarihçileri ve M. E. 500 yıllarında yaşayan büyük filozof Laotse'nin kraliyet arşivisti olduğu bilinmektedir.

Çinliler daha M. E. 213 yıllarında ipekten kâğıt yapma hususunda istifade etmekte idiler. Fakat bu çok pahalıya mal oluyordu. M. S. 105 yılında Ts'ai- Lun, ham madde olarak ipek yerine nebat kabukları, pamuk kalıntıları v.s. kullanarak bugünkü anladığımız mânada kâğıdı icat etti. Bu kitap tarihinde ve kültür tarihinde çok mühim bir rol oynadı. Kâğıdın keşfini mütaakıp derhal çok geniş mikyasta elyazmaları arttı ve dolayısıyla kültür dünyasında yepyeni bir hareket doğdu.

Kâğıdın ilk icat edildiği devirlerden bugün bize kadar intikal eden vesika kalmamıştır. Meşhur İsveçli seyyah Sven Hedin, Tibet çölünün Lob Nor gölü civarında, küçük bir vâhada, en eski vesika-